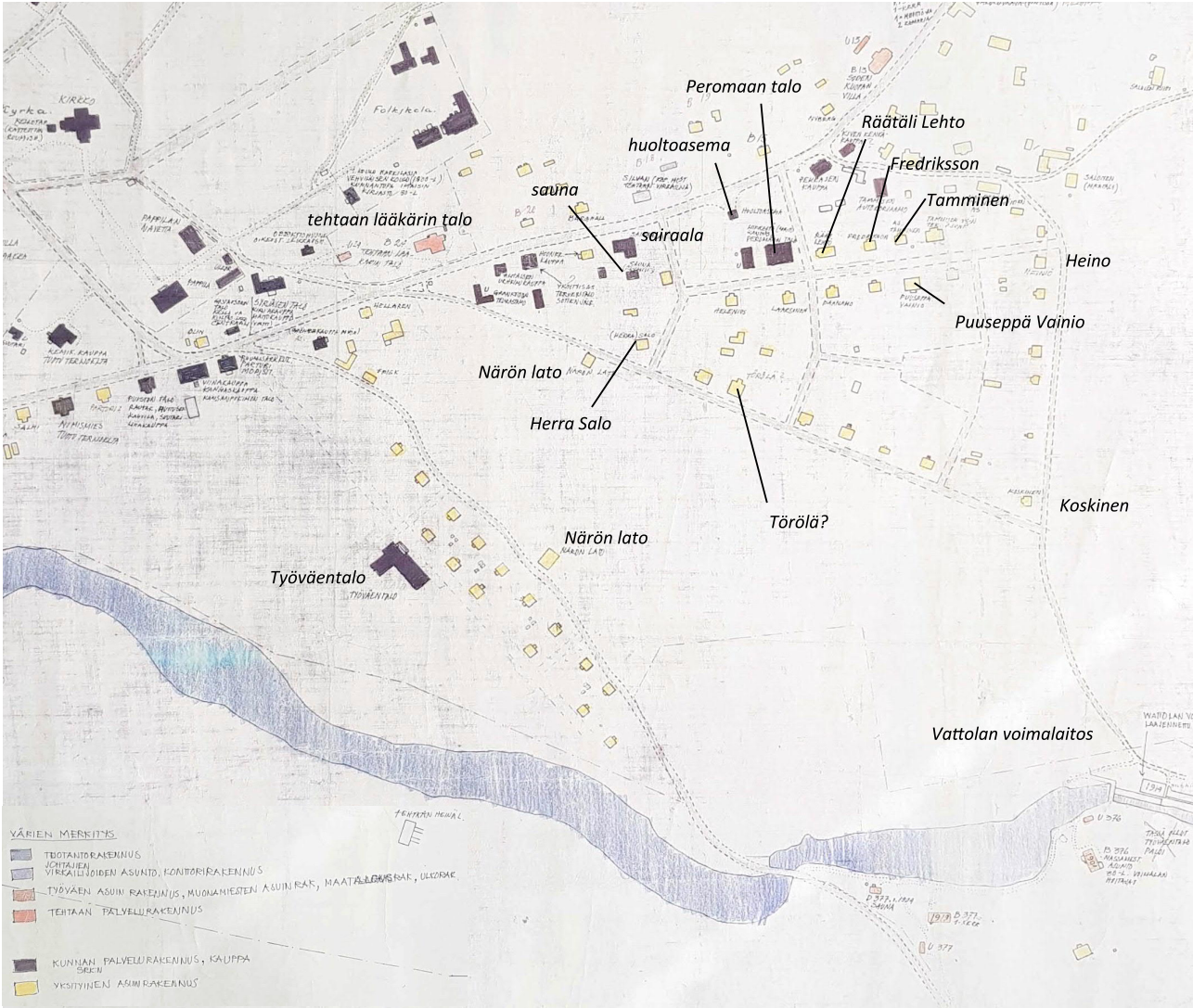

3. Kaupunkimainen rakentaminen käynnistyy Kannaksen alueella

Aikajana 1900- 1930-luku	
1900	1800-l lopulla voimakkaasti kasvaneen ruukin työväen määrä on aiheuttanut valtavan asuntopulan
1900-l alku	Kylän ensimmäinen kauppa, nk. Maalaisten kauppa eli Lindqvistin kauppa, aloittaa toimintansa
1904	Högforsin Tehtaan Työväestön kauppa, eli Osuusliike Tuki aloittaa toimintansa
1905	Työväenliike aloittaa toimintansa
1911	Kapearaiteinen Hyvinkään-Högfors rautatie valmistuu
1913	Anttilan talo menee konkurssiin ja Pyhäjärven kunta ostaa talon ja siihen kuuluvat maat
1915-16	Nyhkälän kylään tehdään venäläisten johdolla I maailmansodan linnoitustöitä. Juoksuhautoja rakennetaan mm Nyhkälänharjulle.
1910-	Keskustaan rakennetaan ensimmäiset kadut omakotitaloineen. Tehdas ryhtyy rakentamaan työväen asuntoja myös Nyhkälän tien varressa omistamilleen maille
1917	Suomi itsenäistyy
1920	Arkkitehtitoimisto Mörne & Kaalamo laatii asemakaavan Kantolan alueen vuokratonteille Anttilan maille
1921	Perustetaan uudisrakennustoimikunta, jonka tehtävänä on laatia ehdotus asuntopulan helpottamiseksi
1922	Jakamattoman Pyhäjärven kunnanvaltuusto hyväksyy arkkitehti Eelis Kaalamon torin ympäristöön ja aliseen Nyhkälään Anttilan kotipellolle laatiman asemakaavan, jonka jälkeen kaupunkimainen pientalorakentaminen käynnistyy Kannaksen alueella.
1932	Karkkilasta tulee kauppal
1930-l	Anttila päärakennuksesta tulee kunnantalo
1932	Nyhkälään, Vihdintien varteen rakennetaan työväentalo
1933	Högforsin tehdas myydään osaksi Kymi yhtiötä
1934	Arkkitehti Eelis Kaalamon laatima Kauppalan asemakaava valmis tuu

Högforsin tehtaän Herman Guldenin laatima kartta on päivätty heinäkuulle 1930. Karttaa on täydennetty. 1930-luvulla. Myöhempiä lisäyksiä näkyy ainakin vuonna 1932 Kannaksen eteläosaan valmistunut työväentalo sekä nykyisen Vihdintien reunakortteleihin 1930-luvulla rakennetut asuinrakennukset. Kannaksen alueen rakennuskanta oli valtaosaltaan yksityisiä asuinrakennuksia (keltainen). Mustalla on merkitty kunnan ja seurakunnan rakennukset.

3.1 Itsenäisen kauppalan ensimmäinen asemakaava

Karkkila itsenäistynyt omaksi kauppalakseen vuonna 1932. Högforsin yksityinen teollisuuslaitos ajautui seuraavana vuonna 1933 osaksi suurta Kymiyhtiötä. Kaupan seurauksena päätösvalta tehtaan asioissa siirtyi pois paikkakunnalta ja tehtaan kiinnostus paikallisten kysymysten hoitoon väheni.

Rakentamisen painopiste siirtyi tehtaan takaisilta alueilta kauppalan keskustaan. Sosiaalisten tehtävien, mm. asuntokysymyksen hoito siirtyi kunnalle, joka ryhtyi nopeaan tahtiin järjestämään tonttimaata asuntorakentamista varten. Perusta sekä kauppalan synnylle että uudelle maapolitiikalle oli luoto jo I maailmansodan aikoihin, jolloin kunta osti konkurssiin menneen Anttilan tilan ja sai haltuunsa 600 hehtaaria maata aivan Karkkilan keskustasta. (Rentola 597, 606)

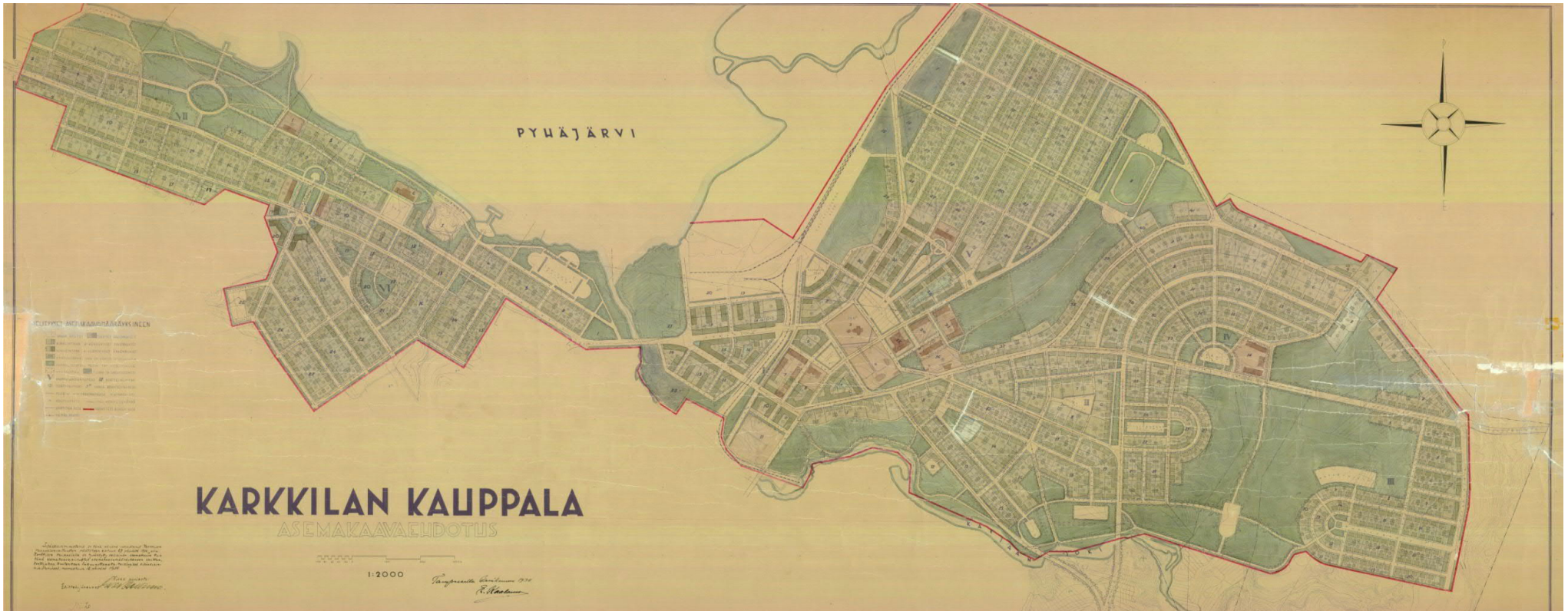
Tampereella kaupungin asemakaava-arkkitehtina työskennellyt Elis Kaalamo, joka jo aiemmin 1920-luvulla oli laatinut alueelle palstoitussuunnitelmia ja pienempiä asemakaavoja, mm torin ympäristöön ja alisen Nyhkälään, sai tehtäväkseen laatia kasvavan kauppalan rakentamista ohjaamaan asemakaavan. Laaja, Vattolan perukoilta aina nykyiselle Polariin alueelle, yltävä asemakaava hyväksyttiin vuonna 1934.

Kaavan laatimisen aikana käytiin keskustelua mm kaupunkimaisen suljetun korttelirakenteen ja avoimen rakenteen välillä ja lopulta kaavaan tuli näiden molempien välimuoto. Asemakaava esitti alueelle hierarkiaan ja sommitteluun perustuvan, klassismin ja puutarhakaupungin, sekä paikoin myös avoimeen korttelirakenteeseen perustuvan funktionalismin piirteitä omaavan 25-30 000 asukkaan kaupungin. Aluetta halkoivat aiemmista kyläiteistä poikkeavat suorajaiset kadut. Kaava sovitettiin kuitenkin taitavasti myös olevaan kylärakenteeseen ja mm vanha Nyhkäläntie sai säilyä paikallaan kuten myös Suorakatu, joka rakennettiin vanhan Vihdintien paikalle.

Laaja kaava-alue jakautuu osa-alueisiin, joita jäsentävät aksiaaliset puisto- ja aukiosommitelmat sekä puistokadut puuriveineen. Alueen keskellä, säteittäisesti eri suunnilta ohjautuvien katujen solmukohdassa, on tiiviimmin rakennettu keskusta ja sen keskellä maamerkinä vanha kirkko. Pyhäjärven Vattolan puoleinen ranta on osoitettu yhtenäisesti jatkuvana puistoalueena, johon liittyy kokonaisrakenteeseen kytkeytyviä puisto- ja aukiosommitelmia.

Högforsin tehdasalue jätettiin toistaiseksi kaavan ulkopuolelle. Keskustassa rakennusten kerrosluvuksi määrättiin enintään 4 kerrosta, ja muutamassa korttelissa jopa korkeammaksi. Keskustakorttelit ovat pääkatujen suuntaan suljettuja ja avautuvat ympäröivien viheralueiden suuntaan. Muualla kerrosluvuksi merkittiin enintään kaksi kerrosta.

Karkkilan kauppalan asemakaava vuodelta 1934. Kuva Karkkilan kaupunki.

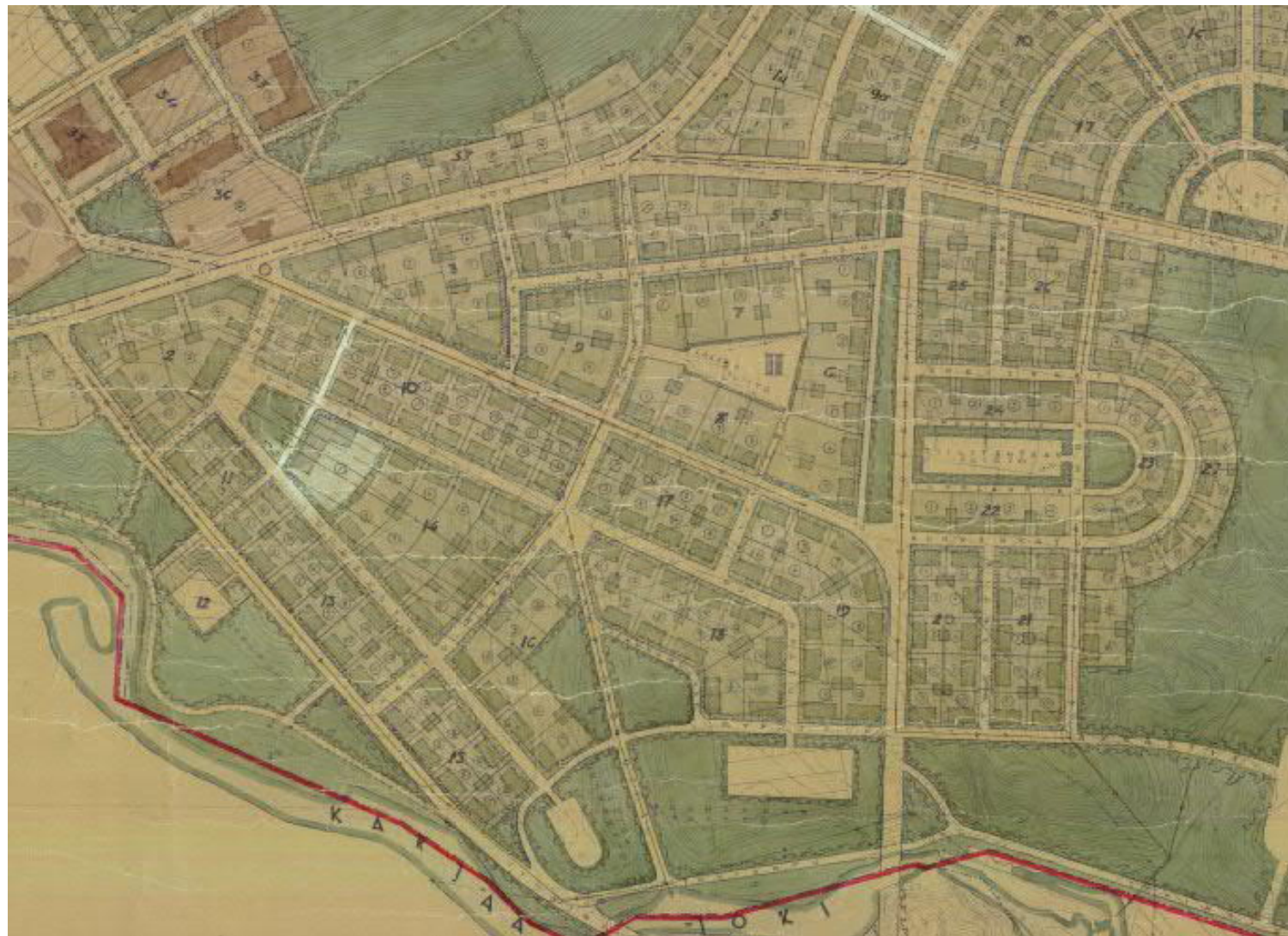
Kaavan valmistuttua kesti kuitenkin vielä monta vuotta ennen kuin päästiin rakentamaan. Valtioneuvostossa vahvistettava tontinjako hyväksyttiin vasta vuonna 1937, jolloin ensimmäiset kaavan mukaiset tontit lohkottavissa.

Kuntaan palkattiin samana vuonna 1937 ensimmäinen rakennusmestari, kemiläinen Kauko Ukkola. Ensi töikseen hän laati kauppalaalta tontit ostaneille ilmaiset tyypipiirustukset. Myös kaupungin maita hoitanut työnjohtaja Kalle Suonoja siirtyi kauppalan rakennustoimistoon johon lisäksi palkattiin maanmittaaja. Suurimmillaan rakennustoimiston palkkalistoilla oli syksyllä 1937 jo 44 henkeä, pääasiassa katu- ja viemäritöissä Huhdintiellä ja Toivionkadulla. Myös Vihdintielle rakennettiin vuonna 1939 viemäri yhteensä 28 tontin käyttöön.

Helmikuussa 1938 kauppalanvaltuusto päätti ottaa valtiolta 500 000 markan lainan omakotirakentajille. Koska Noholanpelto oli jo täynnä, päätettiin avata uusi omakotialue Nyhkälän Korpeen. Toinen uusi alue sai nimekseen Sudetti. Tehdas lupasi työväestölle tarkoitetut tontit kohtuuhintaan ja tuki hankintaa halpakorkoisella lainalla, jonka maksuajaksi määrättiin peräti 24 vuotta. Lisäksi oli valtiolta mahdollista saada lisälainaa. Pieni osa tonteista vuokrattiin alkuun ja myytiin vasta myöhemmin asukkaille. Ennen sotia ehdittiin tehtaan kustannuksella rakentaa Sudetin alueen kadut ja pystyttää alueelle tehtaan työväkeä varten ensimmäiset rakennukset.

Marraskuussa 1939 puhjennut talvisota pysäytti rakentamisen vähäksi aikaa.

(Rentola s. 795, 798)

Ote Eelis Kaalamon laatimasta Karkkilan kauppalan asemakaavasta vuodelta 1934.
Kuva Karkkilan kaupunki.

3.2 Kannaksen ja Massakosken ensimmäinen rakennusvaihe

Kaupunkimainen rakentaminen Kannaksen alueella oli käynnistynyt Rajakadun, Lehtolankadun ja Käsityöläisenkadun muodostamalla kolmiomaisella alueella jo 1920- luvulla. Herman Guldenin vuonna 1930 laatiman kartan mukaan asui Käsityöläisenkadulla mm. räätäli Lehto, Fredriksson, Tamminen, Helenius, Laaksonen, Paanamo, puuseppä Vaino sekä Heiniö. Nykyisen Helsingintien varressa oli tuolloin mm. urheilukauppa, huonekalukauppa, sairaala, huoltoasema, Pekkasen kauppa ja Tammisen autokorjaamo. Useimmat näistä rakennuksista on myöhemmin purettu. Tätä selvitystä koskevalla alueella on säilynyt ainoastaan kuusi Käsityöläisenkadun ja Rajakadun varteen sijoitettavaa 1920-luvun rakennusta. Näistä kaupunkikuvassa korostuva on vuonna 1928 valmistunut Peromaan talo. Talon 1923 aloitetut rakennustyöt keskeytyivät konkurssiin. Makkaratehtailija Matti Bergman (myöhemmin Peromaa) osti vuonna 1928 pakkohuutokaupalla keskeneräisen rakennuksen ja rakensi sen valmiiksi. Kolmikerroksista rapattua rakennusta pidetään Pyhäjärven ensimmäisenä kerrostalona. Rakennus oli Peromaan suvulla vuoteen 1973 ja sen jälkeen Karkkilan kaupungilla vuoteen 1982. Rakennuksessa on toiminut mm. asuste-, radio- ja urheilukello-, kello- ja kultasepänläike, maitokauppa, Lauri Niinison valjas- ja verhoisuusliike, kunnallinen sähkölaitos, vaatturi liike sekä urkutehdas vuosina 1971-84. Lisäksi rakennuksessa on asuntoja. Alueella säilyneissä muissa 1920-luvun rakennuksissa on osassa ollut käsityöläistoimintaa ja osassa on ollut liiketiloja, kuten Rajakatu 15 huvila, jossa toimi aikanaan Allan Riikosen valokuvastudio.

Hyvinkään Sanomat 14.6.1938

*Kooste Peromaan talossa toimineiden
liikkeiden 1930-luvun mainoksista.*

Hyvinkään Sanomat 14.6.1936

Osoitteessa Käsityöläisenkatu 11 sijaitsevan vuonna 1923 valmistuneen satulakattoisen talon rakensi räätäli Lehto.

Käsityöläisenkatu 9 talo on vuodelta 1926.

Rajakatu 15:n taitekattoisen huvilan rakensi 1920-luvulla Salo. Talon osti seuraavaksi Karkkilan kauppalanjohtajana vuosina 1937-1945 toiminut Huugo Heiskanen. 1950-luvun alussa talo siirtyi valokuvaaja Allan Riikokselle, joka vuosina 1954- 1962 piti valokuvausliikettä talon alakerrassa.

3.3 Suorakadun ja Vihdintien 1930-luvun omakotitalot

Suorakadun ja Vihdintien väliset korttelit rakennettiin 1930 -luvulla Eelis Kaalamon asemakaavaa noudattaen. Aikakaudelleen tyypilliset satula- ja taitekattoiset omakotitalot sijoitettiin viherkaistan erottamina kadun reunaan, ja suurehkot puutarhatontit rajattiin pensasaidoin.

Vihdintien lounaisreunaan, joen puolelle valmistui vuonna 1932 kookas punatiilinen työväentalo, joka edelleen on maamerkinä maisemassa. Vuoden 1946 ilmakuvasa näkyy talorivin takana vanha kaartuva kylätie mutkitteleva linjaus jonka päälle suoristettu Suorakatu myöhemmin rakennettiin.

Rakennukset sijoittuivat säännönmukaisesti, harja kadun suuntaisena kadun varsille ja talousrakennukset on ryhmitelty tontin takanurkkaan. Tavoitteena oli rakentaa neljän tontin talousrakennukset yhteen.

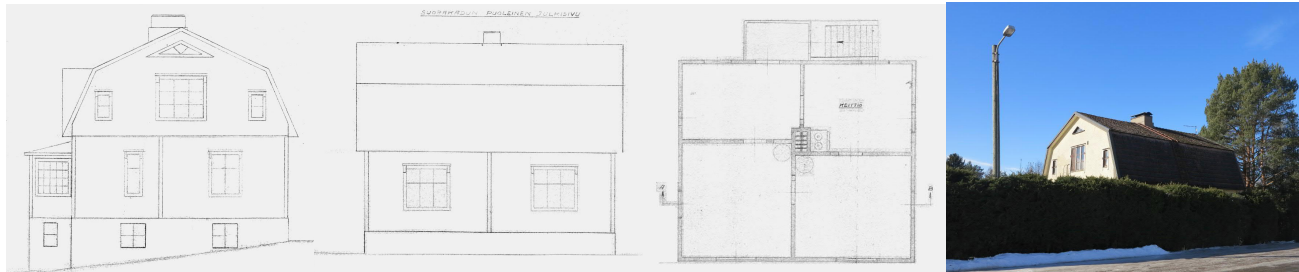
Rakennukset suunniteltiin yksilöllisesti usein paikallisen rakennusmestarin toimesta. Pohjaratkaisultaan ja massoitteeltaan talot olivat pelkistettyjä ja taloudellisia, huoneet tulisijoineen oli ryhmitetty yhden keskelle sijoittuvan savupiipun ympärille. Julkisivujen yksityiskohdissa sovellettiin vapaammin rakentajan mieltymyksiä ja erilaisia aikakauden tyylipiirteitä. Rakennukset olivat 1½ kerroksisia ja ne tehtiin yleensä hirsirungolla, vuorattiin pystyrimavuorauksella ja perustettiin betonisokkelille. Rinnemaastoon sijoittuviin rakennuksiin liittyi yleensä myös kellarikerros. Kattomallina oli joko jyrkähkö satulakatto tai taitekatto, joka toi lisäkorkeutta ullakkotilaan. Toisinaan liittyi katon räystäään muotoiluun erityisiä yksityiskohtia, kuten pyörityksiä tai ns. kissanpenkkejä. Kuistin päälle tehtiin osaan taloista parveke, johon liittyi joko taite- tai satulakattoinen frontoni. Ikkunat olivat ruutujakoiset, tyypillisimmin 6- ruutuisia, toisinaan myös T-mallisia, kuistien ikkunat olivat usein pieniruutuisempia. Ullakkotilaan liittyi usein sekä valonsaantia että tuuletusta palvelevia pieniä sivu- tai yläikkunoita.

Näkymä Suorakatua pitkin luoteeseen. Edustalla Suorakatu 10 taitekattoinen talo vuodelta 1931.

1940-luvun lopulla otetussa ilmakuvasa näkyy edustalla vuonna 1932 valmistunut työväentalo ja sen takana Vihdintien ja Suorakadun varren omakotiasutusta. Puutarhakasvein tiiviisti istutettuja tontteja rajaavat leikatut pensasaidat. Taustalla pellon reunassa on Närön lato. Kuva työväntalon seinältä.

Suorakadun 22 taitekattoinen omakotitalo valmistui 1930-luvun alussa. Yllä ote pääpiirustuksista, jotka laati rakennusmestari Into Laitio. Huoneet on ryhmitelty talon keskellä sijaitsevan savupiipun ympärille. Vieressä valokuva nykytilanteesta; pihaa reunustaa tiheä kuusiaita ja ainoastaan katto sekä päädyn yläosa näkyy kadulle.

Ote päiväämättömästä ennen vuotta 1953 laaditusta kaavakartasta. Pohjakartalla näkyvät mm. vanhat tielinjaukset ja rakennukset. Vihdintien ja Ratakadun varret olivat tuolloin lähes valmiiksi rakentuneita, kuten myös Rajakadun pohjoispuolinen alue. Huvilakadun varressa näkyy vasta 4 rakennusta. Suorakadun vanha mutkitteleva linjaus näkyy kaavakartan alla. Suorakadun päässä on Joki-äyrään puisto, jota kiertää Jokikatu ja Äyrästie. Kaalamon kaavassa ja alla olevalla kartalla jatkuu Äyrästie puistoalueen halki itään nykyiselle Polarin alueelle.

- Merkkien selitys:
- [Symbol] kortti; [Symbol] katu; [Symbol] tie
 - [Symbol] tila; [Symbol] rautatie; [Symbol] kiintopiste
 - [Symbol] kolmiopiste; [Symbol] lehtipuustutus
 - [Symbol] puisto- metsä- tai viljelysalue
 - [Symbol] V kauppalanosa nro; 10 korttelin nro
 - [Symbol] asemakaavoitetun alueen raja
 - [Symbol] kauppalanosa nro

3.4 Jälleenrakennuskausi 1940– 1959

1940-41	Kauppala pystyttää Korvenkadun varteen 19 ruotsalaista lahjataloa
1941	Kauppala perustaa yhdessä Högforsin tehtaan ja Osuuskunta Tuen kanssa omakotirakennusyhtiön, Osakeyhtiö Karkki.
1943-44	Osakeyhtiö Karkki rakennuttaa Sudetin ja Kannaksen alueille yhteensä 32 Puutalo Oy:n tyyppitaloa. Talot myydään Kymi Oy:lle koska yksityisiä ostajia ei sodan aikana ole.
1952	Arkkitehti Väinö Tuukkaisen laatima kaupunginosia II, IV ja osaa V–kaupunginosasta koskeva asemakaavamuutos vahvistetaan.
1950-l	Kauppalaan nousee kaikkiaan 267 uutta asuinrakennusta, pääosin omakotitaloja

Karkkilaan syntyi sodan aikana ja sen jälkeen useampi laaja, yhtenäinen omakotialue, joiden ilme pohjautuu Elis Kaalamon vuoden 1934 asemakaavaan ja aikakauden tyyppitaloihin. Karkkilaan ennestään jo huonoa asuntolannetta vaikeutti talvisodan jälkeen siirtoväen asuttaminen. Kauppalanhallituksen asettama hätätoimikunta laati jo syyskuussa 1940 anomuksen 29 ruotsalaisen lahjatalon saamisesta Karkkilaan. Taloja saatiin lopulta tiettävästi 19. Talot pystytettiin Kannaksen alueelle Korvenkadun varteen. Kauppala rakensi talot pihoiheen valmiiksi. (Rentola 1992). Lahjatalojen pystytyksestä vastasi Puutalo Oy.

Asutopulaa lisäsi osaltaan Högforsin tehtaan huippukausi. Metalliteollisuuden kasvua vauhditti sekä sota että sitä seurannut sotakorvausten aika. Tehtaalle valmistui vuonna 1947 uusi suurvalimo ja enimmillään nousi tehtaalaisten määrä sotakorvausten viimeisinä vuosina 1950-luvun alussa peräti 2000 henkeen. Asutopulaa paikkaamaan kauppa perusti huhtikuussa 1941 omakotirakennusyhtiön; Osakeyhtiö Karkki. Yhtiön suurimpana osakkaana oli kauppa, toisena suurena omistajana Högforsin tehdas ja pienellä osuudella Osuuskunta Tuki. Jo toukokuussa 1941 järjestettiin tehtaan seurantalolla suuri koottavien puutalojen pienoismallinäyttely ja sitä seuraavassa neuvottelussa päädyttiin tulevien asukkaiden kanssa valitsemaan rakennusmestari Heikki Siikosen Puutalo Osakeyhtiölle suunnitteleman 60 m² kokoinen talotyyppi. Taloja tilattiin 40 kappaletta ja ne oli tarkoitus pystyttää tehtaan maille Sudettiin sekä kauppalan maille Kannakseen ruotsalaistalojen viereen. Kauppalanajohtaja Heiskanen joutui tiettävästi puolustelemaan, miksi työläisille rakennettiin näin isoja asuntoja tavallisten huoneen ja keittiön kokoisten huoneistojen sijaan. Hän keksi sanoa että pienissä asunnoissa nousivat yksikkökustannukset korkeiksi ja lisäksi oli asumistasoa vähitellen syytä kohottaa. Jatkosodan syttymisen aiheuttama työvoimapula lykkäsi ja supisti hanketta, ja kun 22 taloa syksyllä 1943 saatiin valmiiksi, jouduttiin ne myymään tehtaalle eli Kymi Oy:lle, samoin kuin kevätpuolella 1944 valmistuneet 10 talon erä. Yksityisiä ostajia ei sodan aikana löytynyt (Rentola 1992).

Rakennusvuodet

1940-1949

1950-1959

lähde rakennus- ja huoneistorekisteri inventointi 2021

Tyyppitalot

Ruotsin lahjatalo, tyyppi 3

Ruotsin lahjatalo, oletettu tyyppi 2

Puutalo Oy, tyyppitalo 1942-1943

muu jälleenrakennuskauden tyyppitalo

Alueella säilyneet jälleenrakennuskauden (1940-1959) rakennukset ja tiedossa olevat tyyppitalot.

Ruotsalaisia lahjataloa tyyppiä 3 Helsingin Marttilassa. Kuva [www. Historiaa](#) | Pitäjänmäki Muistele

Ruotsalaisia lahjataloa tyyppiä 2 Lappeenrannan Ratsukadulla. Kuva Finna

Ruotsin lahjatalot

Ruotsissa järjestettiin vuonna 1940 kansalaiskeräys Suomen auttamiseksi talvisodan jälkeisessä jälleenrakennustyössä. Koska Ruotsissa oli tuolloin voimassa valuutan vientikielto, keräyksen tuotto täytyi sijoittaa vientikieltoihin tuotteisiin. Siksi rahalla hankittiin 2000 teollisesti esivalmistettua puutaloa. Lahjatalojen neljä talotyyppiä suunniteltiin Suomessa, mutta työ- ja kokoonpanopiirustukset tehtiin ruotsalaisten talotehtaiden standardien mukaan. Talotyyppit 1 ja 4 (52 ja 58 m²) olivat Lauri Pajamiehen suunnittelema ja tarkoitetut asutuskeskuksiin. Urho Orolan ja Jalmari Peltosen suunnittelemat talotyyppit 2 ja 3 (58 ja 59 m²) oli alkujaan tarkoitettu maaseudulle, mutta suurin osa sijoitettiin lopulta kaupunkiin. Lahjatalot jaettiin syksyn 1940 aikana yhteensä 75 paikkakunnalle. Monissa kaupungeissa on tältä ajalta ruotsalaistaloja tai ruotsalaistaloja. Ruotsalaistalot olivat suuri apu asutopulaa. Tämän lisäksi ne antoivat suuntaa suomalaiselle tehdasvalmisteisten talojen tyyppitalosuunnittelulle. (Kummala s.30)

3.4.1 Korvenkadun ruotsalaistalot 1940-41

Korvenkadun varteen vuosina 1940-41 pystytetyt 19 ruotsalaistaloa suunniteltiin Suomessa. Pääosa taloista ovat lahjatalotyyppiä 3, jonka suunnittelijoina olivat arkkitehdit Urho Orola ja Jalmari Peltonen. Pohjakerroksessa oli suuri 19,5 m² kokoinen huone, jonka perällä oli huoneeseen avoimesti liittyvä keittokomero, toinen 16 m² kokoinen makuuhuone, eteinen ja komerotilaa. Myöhemmin toteutettavaksi tarkoitettuun ullakkokerrokseen oli suunniteltu makuuhuone ja kylmä ullakkotila.

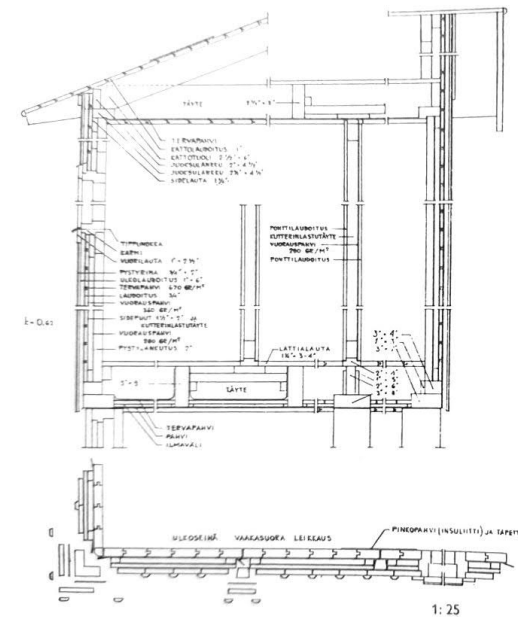
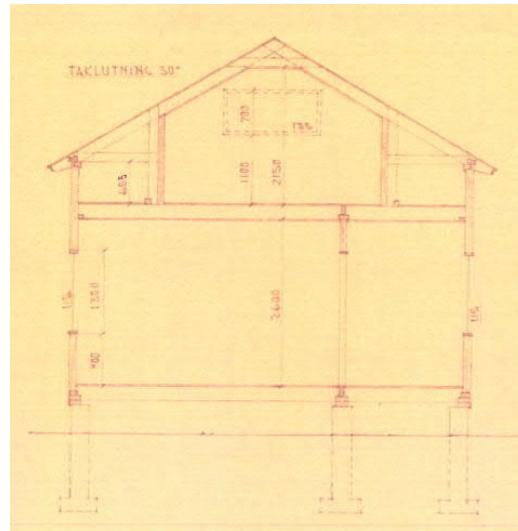
Näiden tyyppin 3 lahjatalojen väliin pystytettiin samanaikaisesti kolme lahjatalotyyppiä 2 muistuttavaa rakennusta. Näiden talojen alkuperäisiä suunnitelmia ei tämän selvitystyön aikana kuitenkaan ole löytynyt, eikä rakennustyyppiä siten ole voitu vahvistaa. Arkkitehtien Urho Orolan ja Jalmari Peltosen suunnittelema talotyyppi 2 on kooltaan 89 m² ja perustui kahden savupiipun ratkaisuun. Pohjakerroksessa oli eteinen, keittiö, kaksi makuuhuonetta ja suuri olohuone. Käytettäessä taloa kahden perheen asuntona muutettiin ikkunajakoa siten että jokaista huonetta kohden oli yksi ikkuna.

Talotyyppien 2 ja 3 uunilämmitteiset talot oli suunniteltu rakennettaviksi alueille joilla ei ollut kunnallistekniikkaa, joten talojen pohjapiirustuksista puuttui alkuaan wc:n sijoituspaikka. Kun taloja rakennettiin taajamiin, saatettiin näihin tehdä pieniä muutoksia, esimerkiksi saatettiin tyyppin 2 leivinuuni korvata pesuhuoneella. Karkkilassa talot varustettiin vesijohdolla, viemäriä ja wc- tilailla. Keittiöihin hankittiin Högforsin tehtaan liedet ja sisälle vedettiin sähköjohdot ja 15 valopistettä.

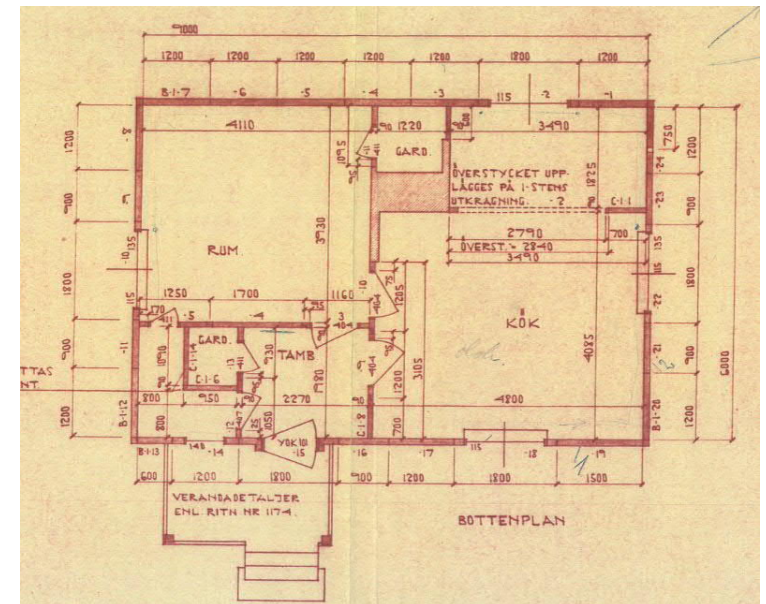
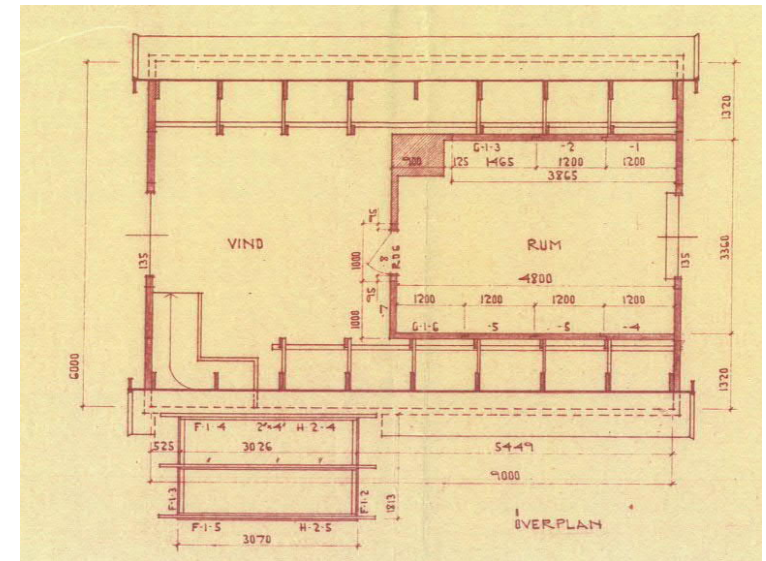
Tehdasvalmisteiset ruotsalaistalot poikkeavat rakenteensa puolesta totutusta. Hirren tai rankarakenteen sijaan on kantavana runkona pontattu, yleensä 2 tuuman pystylankutus. Sen ulkopuolella oli 1-2½ tuumaa paksu vuorauspahveilla tiivistetty täytetila, jonka ulkopuolella oli raakaponttilausta ja ulkoverhous. Samaa ratkaisua sovellettiin ja markkinoitiin Puutalo Oy:n kohteissa erityisesti maaseudulle ja pika-asutukseen puutavaraa säästävänä rakenteena.

Rakennuksiin tehtiin yleensä myös kellarit. Perustukset ja kellarin seinät valittiin säästöbetonista. Julkisivujen materiaalina oli peiterimoitettu pystylaudotus. Ruotsissa valmistetut pystyjakoiset ikkunat olivat valmiiksi kiinnitettynä seinäelementteihin. Ulko-ovi oli yleensä joko umpinainen tai varustettu pienellä suorakaiteen muotoisella ikkunalla. Valokuvan perusteella oli Kannaksen taloissa ikkunalliset ulko-ovet. Lahjataloissa käytettiin katteena punaista tai harmaata kattohuopaa, joka talojen naulattiin vesikattoon normaalin kolmiorimakiinnityksen sijaan lappeen suuntaisesti. (Ahola 1996).

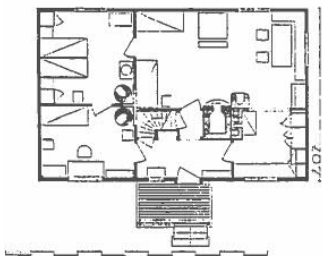
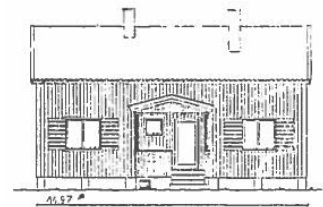
Karkkilassa rakennukset maalattiin kauppalanhallituksen määräämään värisävyyhin. Lahjatalojen pihojen ympärille istutettiin pensasaidat ja jokaiseen pihaan istutettiin kaksi koivua. (Rentola 1992)

Arkkitehtilehdessä nro 2/1941 julkaistu ruotsalaistalon rakenneleikkaus. Kantavana rakenteena seinän sisäpinnassa on 2 tuuman pystylankutus.

Korvenkatu 22-23 rakennuslupapiirustuksiin liittyvät ruotsinkieliset asennuspiirustukset.

Lahjatalo tyyppi 2. Rakennustaito 7/1940

Lahjatalo tyyppi 3, Talotyyppin julkisivupiirustukseen on merkitty koriste-elementiksi valeikkunaluukut. Taloissa, joihin nämä toteutettiin, tehtiin ne seinälaudoitukseen maalatusta avoasumaisesta vaakapontista. (Ahola 1996)

Valokuva Korvenkadun juuri valmistuneen lahjatalon edustalta. Kuvasta voi nähdä että Korvenkadun taloihin tehtiin koristeikkunaluukut. Kaikkien talojen julkisivuverhoukset on kuitenkin myöhemmin uusittu eikä ikkunaluukkuja enää tuolloin ole uudestaan tehty. Alkujaan avokuisteiksi tehdyt kuistit on myös kaikki myöhemmin rakennettu umpeen tai kokonaan uusittu. Kuva Ritva Soimela– Nikula

Korvenkatu 2, lahjatalo tyyppi 3

Korvenkatu 22, lahjatalo tyyppi 3

Korvenkatu 27, oletettu lahjatalo tyyppi 2

Hopeahuhdantie 3, oletettu lahjatalo tyyppi 2

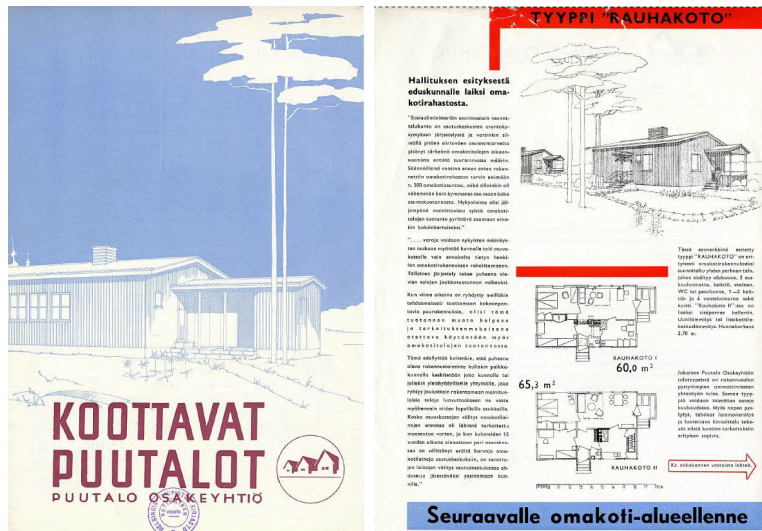
3.4.2 Osakeyhtiö Karkin rakennuttamat tyypitalot Korvenkadulla

Osakeyhtiö Karkki, jossa kunta ja Högforsin tehdas olivat pääosakkaina, rakennutti Karkkilaan vuosina 1943-1944 yhteensä 40 Puutalo Oy:n tyyppitaloa. Näistä kahdeksan pystytettiin kauppalaan maalle Korvenkadun varteen ruotsalaistalojen viereen, ja tietävästi kaikki loput tehtiin maille Sudetin alueelle. Rakennuslupa-asiakirjojen mukaan oli Korvenkadun talojen ohella tarkoitus pystyttää 10 taloa viereiseen kortteliin 21. Kortteli kuitenkin rakennettiin vasta myöhemmin 1950-luvulla yksityisten rakentajien toimesta.

Puutalo Oy:n talot olivat kaikki samaa *Högforssin* tyyppiä nimettyä pohjapinta-alaltaan 60m² kokoista talotyyppiä. Yksikerroksisessa talossa oli kolme huonetta, keittokomero, eteinen ja wc-tila. Kellarikerrokseen sijoitettiin sauna, puuvaja ja ruokakellari. Jokaiseen taloon tuli vesi- ja viemärijohto sekä sähkövalo. Talotyyppiin liittyy poikkeuksellisesti kaksi savupiippua. Sisäänkäynti sijoittuu aikakaudelle tyypillisesti katon jatketun lappeen alle. Suunnittelimista poiketen rakennettiin kellariportaan edustalle kuistille seinää muodostava eteistila, johon oli kulku suoraan maantasasta.

Puutalo Oy

Kesällä 1940 perusti 21 puunjalostusteollisuuden yritystä Puutalo Oy:n tehostamaan valmiiden puurakennusten ja rakennusten osien teollista valmistusta ja markkinointia. Uuden yhtiön ensimmäinen merkittävä käytännön tehtävä oli organisoida Ruotsin lahjatalojen pystyttäminen, mutta pian saatiin myös oma taloteollisuus kunnolla käyntiin. Tärkeää oli yhteistyö ruotsalaisten puutehtaiden kanssa, joiden suunnitelmia muokkaamalla arkkitehdit Jorma Järvi ja Erik Lindroos suunnittelivat 1940 Puutalo Oy:n ensimmäisen tehdasvalmisteisten puutalojen tyyppitalosarjan. Yhtiön suosituimmat talotyyppit olivat Rauhakoto ja Metsäkoto, sekä puolitoistakerroksinen Rauhala, joka oli Toivo Jäntin ja Jorma Järven suunnittelema. (Kummala s.19)

Otteita Puutalo Oy:n esitteestä vuodelta 1940. Kuva Kansallisarkisto.

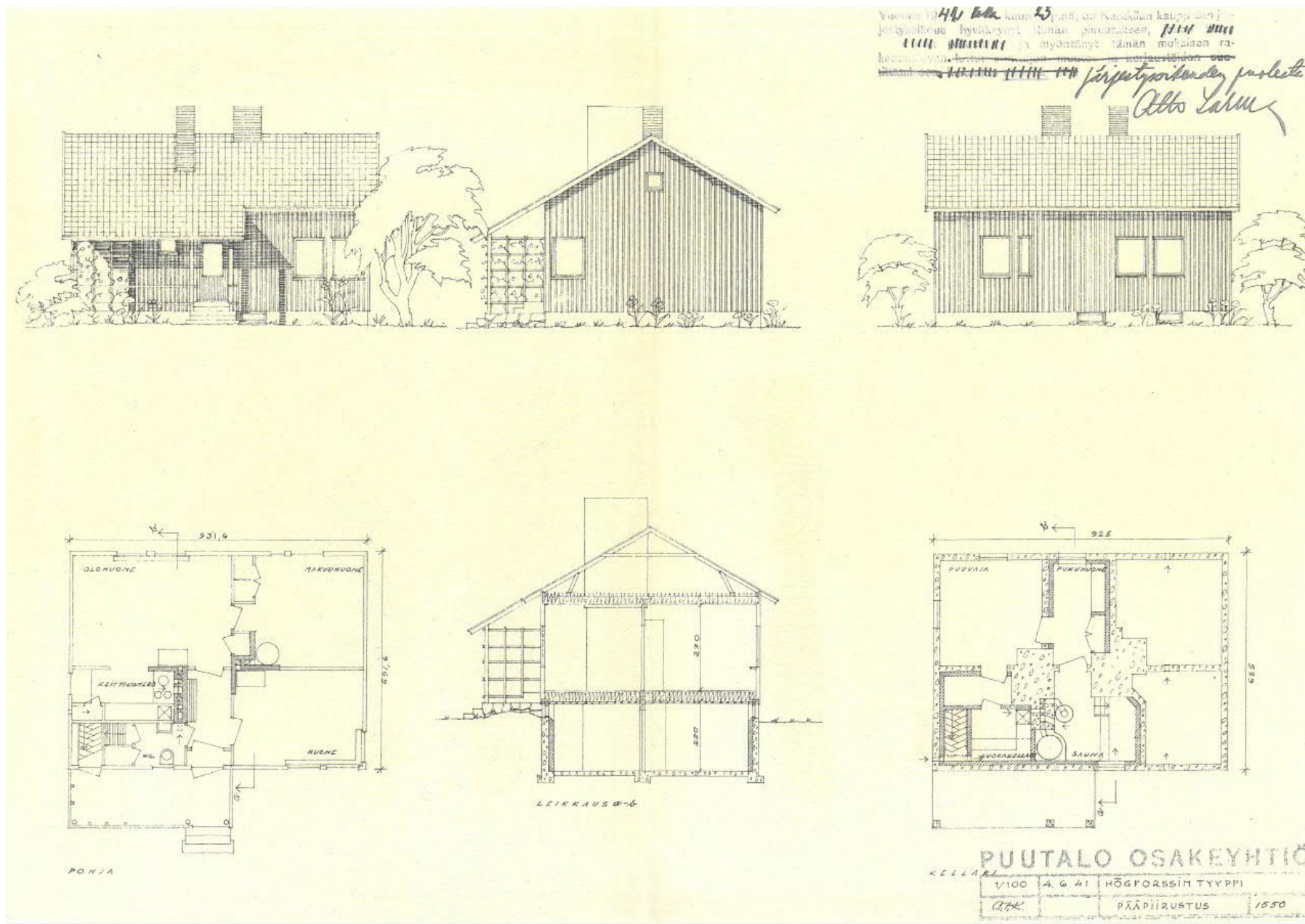
Puutalo Oy:n vielä typpitaloja rakenteilla Karkkilan Sudetin alueella 1940-luvun alussa. Samaa talotyyppiä pystytettiin Kannaksen alueelle ruotsalaistalojen viereen.

Puutalo Oy:n Högforssin talotyyppi. Korvenkatu 19

Puutalo Oy:n Högforssin talotyyppi. Korvenkatu 21

Puutalo Osakeyhtiön tyyppitalo "Högforsin" pääpiirustukset. Kuva Karkkilan rakennusvalvonta.

Vuoden 1946 ilmakuvassa on suuri osa alueesta edelleen viljeltyä ojien jakamaa peltoa. Rajakadun eteläreunan tontteja rakennetaan. Selvitysalueen raja on merkitty valkoisella pisteviivalla. Kuva Maanmittauslaitos.

Ote 1950-luvun postikortista. Korvenkadun ruotsalaistalojen pihoja rajaavat pensasaidat, puustoa on vielä niukalti. Vielä viljeltynä peltona säilyneen Tiili-tehtaanpuiston reunaan istutetut puut ovat vielä pieniä. Rakennusten katoissa ja julkisivuissa näkyy sävyeroja. Korvenkadun eteläreunassa, kuvan oikeassa laidassa näkyy suurehko lato ja sen edessä on Tuen kauppa. Kuva Karkkilan museo.

Suurenoksessa 1950-luvun postikortista näkyy Huvilakadun ja Rajakadun varren jälleenrakennuskauden pientaloasutusta. Asemakaavan mukaisiin suoriin riveihin sijoittuvat rakennukset ovat tyypiltään ja kooltaan samankaltaisia. Kuvan vasemmassa reunassa on Kuusilinnan liike- ja asuinrakennus. Kuvan yläreunassa korkealla mustalla satulakatolla varustettu poikkeava rakennus on myöhemmin purettu. Kuva Karkkilan museo.

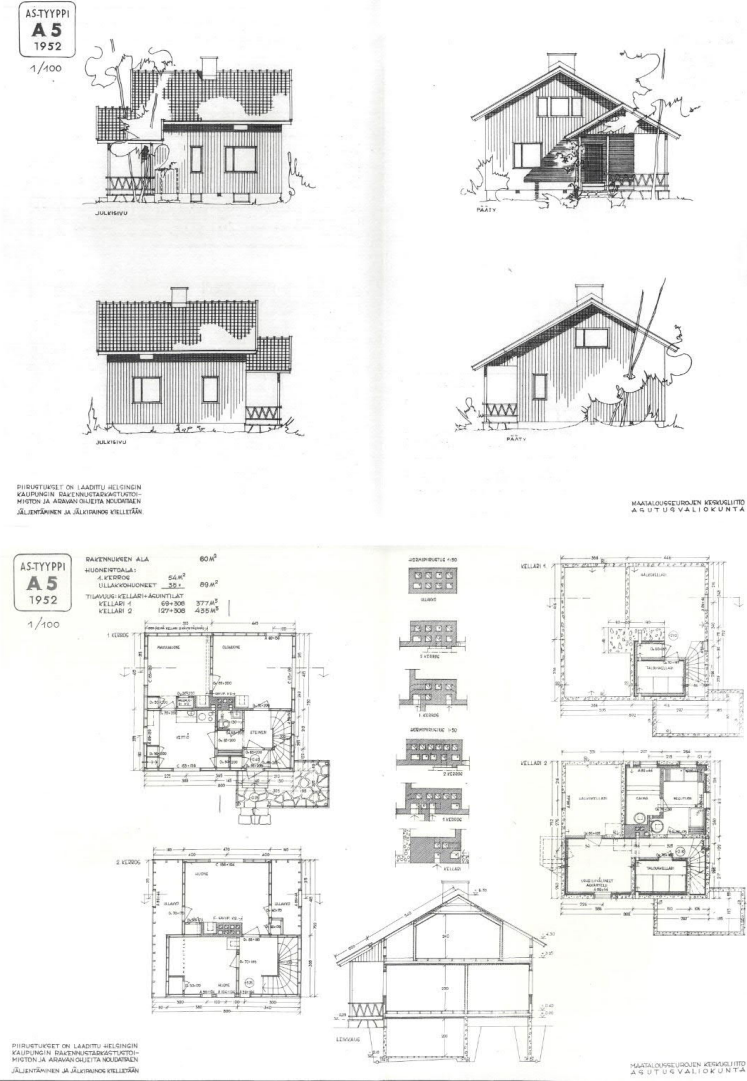
3.4.3 Kannaksen jälleenrakennuskauden tyyppitalot

Huutavan asuntopulan lievittämiseksi oli välttämätöntä tehostaa rajusti asuntotuotantoa ja tähän pyrittiin etenkin pientalotuotannon rationalisoinnilla. Kolme merkittävintä tekijää, joilla tehokkuutta pyrittiin nostamaan, olivat teollisesti esivalmistettujen pientalotyyppien suunnittelun ja valmistuksen laajamittainen aloittaminen, tyyppitalopiirustusten suunnittelu ja julkaisu sekä rakennusalan yleisen standardisoinnin kehittäminen.

Ensimmäiset tyyppitalopiirustukset julkaisi maatalousministeriön asutusiasainosasto (Aso) vuonna 1940 ja seuraavana vuonna Ason alainen Maatalousseurojen keskusliitto. Myöhemmin tyyppipiirustussarjoja julkaisivat myös mm. Sosiaaliministeriö, KYMRO, Bostadsföreningen för svenska Finland refl. ja Suomen arkkitehti liitto. Tyyppitalopiirustukset sisälsivät yleensä piirustusten lisäksi selkeän työselityksen ja ainemerkkilaskelmat hukkamateriaalien syntyminen minimoimiseksi. Varsinaisten tyyppitalojen ohella rakennettiin paljon tyyppipiirustusten pohjalta muokattuja ns. tyyppitalovaikuttisia ratkaisuja. Näitä suunnitelmia laatiivat ja töitä valvoivat yleensä paikalliset rakennusmestarit. Kannaksen alueelle on edellä mainittujen lahjatalojen ja Puutalo Oy:n talojen ohella rakennettu lähinnä näitä rakennusmestarien muovaamia tyyppitaloja. Tämän selvityksen yhteydessä läpikäydyissä rakennuslupapiirustuksista löytyi ainoastaan kolme muuta varsinaista tyyppitaloa. Nämä ovat kaikki maatalousseurojen keskusliiton vuonna 1952 julkiasemia A5 tyyppin taloja.

Jälleenrakennuskauden pientalorakentamisessa siirryttiin aiemmasta lamasalvotusta umpihirsirakenteesta kantavaan rakenteeseen, jonka muodosti määrämittaisesta sahataravasta naulaten koottu kehikko. Tämän erityisesti Yhdysvalloissa kehitetyn ns. balloon frame -rakenteen eristysenä käytettiin mm. sahanpuruja tai insuliittia ja vuorauksena laudoitusta. Tiilipulan vuoksi taloihin oli käytännössä mahdollista suunnitella vain yksi savupiippu, joka oli lämmön jakamisen takia järkevää sijoittaa keskelle taloa. Huonetilat tulisijoihin oli vastaavasti luontevaa sijoittaa kiertymään piipun ympärille, ja näin rakennuksen pohjamuoto määrittyni neliömäiseksi. Jyrkähkö harjakatto taas mahdollisti sen, että myös ullakkokerros oli käyttökelpoista asuinpinta-alaa. Lisäksi näin aikaansaatu puolitoistakerroksisuus oli tilankäytöllisesti ja taloudellisesti järkevää, sillä ullakkokerros voitiin aluksi jättää kokonaan rakentamatta tai sinne voitiin ottaa vuokralaisia. Mahdollisten vuokralaisten takia myös käynti yläkertaan sijoitettiin usein mahdollisimman suoraan tuulikaapistai tai jopa ulkoa.

Tältä perustalta tyyppitalojen arkkitehtuuri vakiintui nopeasti hyvin yhtenäiseksi ja vaikka tyypejä, suunnittelijoita ja suunnittelijayhteisöjä oli paljon, suunnittelua leimaa anonyymiyys ja eri tyyppien erottaminen toisistaan on vaikeaa.

Vilhelminkatu 4 sekä Äyrästie 15 ja 17 talot on rakennettu Maatalousseurojen keskusliiton asutusvaliokunta, AS-tyyppi A5, 1952 mukaan. Avokuisti on korvattu umpikuistilla

Asuntovaliokunnan tyyppitalo A5 osoitteessa Vilhelminkatu 4 on hyvin säilyttännyt alkuperäiset piirteensä, johon liittyy pystyrimavuoraus, pystyjakoiset puukkunat tehostesävyisine ohuine vuorilistoineen. Kuisti on saatettu rakentaa umpeen jo alkuun tai pian sen jälkeen. Portaisiin liittyy aikakaudelle tyyppilliset teräskateet.

Sama A5 talotyyppi osoitteessa Äyrästie 15. Kuistin tummat pieniruutuiset ikkunat ovat tyyppiltään myöhemmältä ajalta.

3.4.4 Jälleenrakennuskauden tyyppitalovaikutteiset ja yksilöllisesti suunnitellut pientalot

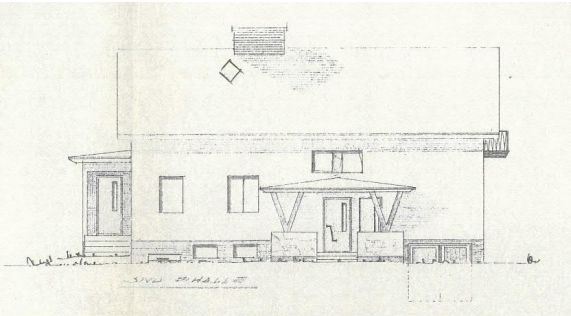
Pääosa Kannaksen alueen jälleenrakennuskauden pientaloista ovat paikallisten rakennusmestarien laatimien suunnitelmien mukaan rakennettuja. Yleensä ratkaisut perustuvat johonkin paikan ja tilaajan toiveiden mukaan muokattuun tyyppitalomalliin. Näissä toistuvat hyvin yhtenäistä kaupunkikuvaa muodostavat tyyppitalojen arkkitehtuurille ominaiset ratkaisut.

Kannaksen alueelle rakennettiin myös yksilöllisesti suunniteltuja pientaloja, jotka kuitenkin myös ne pohjautuivat pääpiirteittäin jälleenrakennuskauden tyyppipientalon ratkaisuihin. Ne saattoivat olla kuutiomaista yhden savupiipun pohjaratkaisua hieman suurempia ja niihin saattoi liittyä erityisiä aikakauden yksityiskohtia, kuten liuskekiviverhoituja kuisteja, ulokeparvekkeita teräskaitteineen, yksittäisiä poikkeavan mallisia ikkunoita tai suuria maisemaikkunoita, erkkereitä tai poikkeavia kuisti- ja parvekeratkaisuja. Toisinaan tehtiin myös muotoiltuja räystäskannakkeita ja räystään alapinta maalattiin tehostesävyllä.

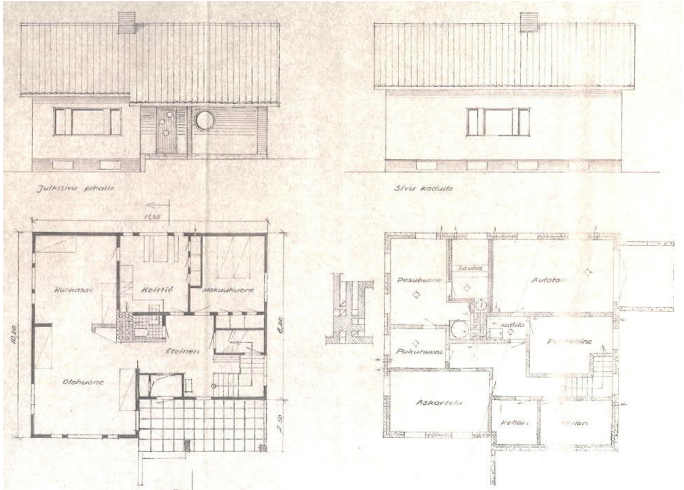
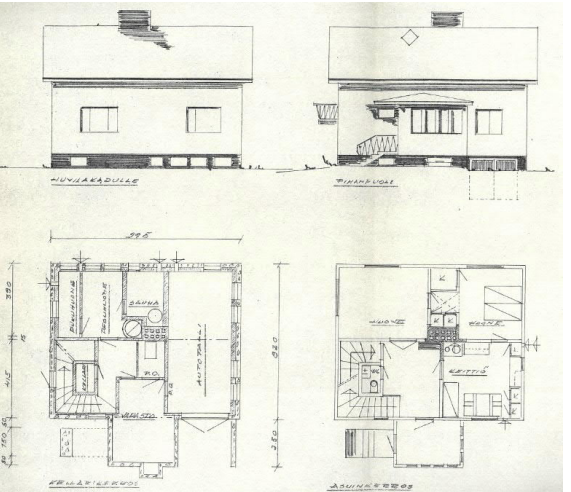
Julkisivut olivat yleisimmin pystyrimavuoratut toisinaan myös harmaanruskeaksi rapatut. Karkkilassa ja myös Kannaksen alueella, oli myös kapeahko pystypaneeli julkisivuverhouksena yleinen. Katteena oli yleensä sementtitiili tai huopakate, myöhemmin myös saumattu peltikate.

Alla on lueteltu tämän selvitystyön yhteydessä tarkistetuista alkuperäisistä rakennusluvista ilmeneviä jälleenrakennuskauden suunnittelijätietoja. Lista ei ole kattava, mutta nostaa mm esiin joitain toistuvia nimiä. Arkistoselvityksessä ei tullut vastaan tyyppitalojen ohella, yhtäkään arkkitehdin suunnittelemaa pientaloa jälleenrakennuskaudelta.

Rakennusmestari Aaro Rousku	Lehtolankatu 12 (1945)
Rakennusmestari John Karlsson	Rajakatu 14 (1946)
Rakennusmestari Antti Lehtelä	Rajakatu 3 (1949), Rajakatu 5(1947) Huvilakatu 25(1946), Huvilakatu 27(1947), Huvilakatu 29(1946), Hopeahuhdantie 4(1951)
Rakennusmestari Kauko Oraluoma	Hopeahuhdantie 2(1951)
Rakennusmestari Heikki Siikonen	Rajakatu 17(1951)
Rakennusmestari Simo Koivisto	Huvilakatu 15(1952)
Rakennusmestari Into Kunnas	Vilhelminkatu 5 (1954), Suorakatu 9(1962), Suorakatu 17(1955), Huvilakatu 30(1956)
Rakennusmestari Armas Sornikivi	Suorakatu 7(1953)
Rakennusmestari Urho Nikander	Suorakatu 20 (1936), Rajakatu 12(1946), Huvilakatu 10(1955)
Rakennusmestari Elis Mellin	Rajakatu 6(1943), Rajakatu 22 (n.1941)
Mittakirvesmies Olavi Lahti	Huvilakatu 26(1955), Huvilakatu 28(1954), Korvenkatu 3(1958)

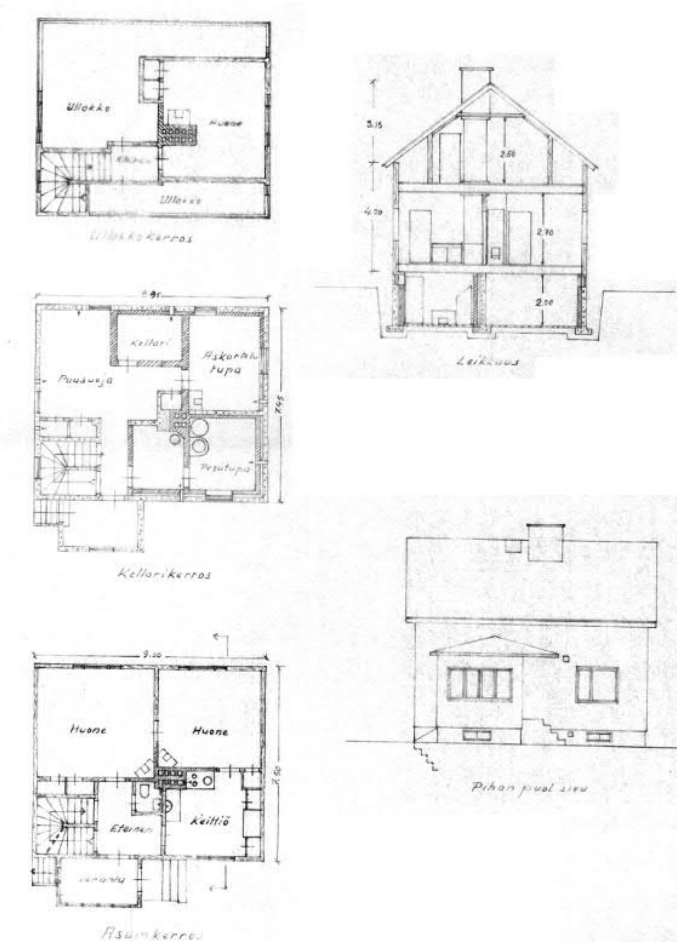
Maisteri Olli Tuohiniemen Huvilakadulle 28 vuonna 1954 rakennuttama rapattu talo on tavanomaista suurempi ja siihen liittyy erityisinä yksityiskohtina mm. vinotuin kannateltu kuistin katos ja ulokeparveke. Talon suunnitteli rakennusmestari Olavi Lahti.

Poliisikonstaapeli Alpo Hämäläisen Huvilakatu 30 kulmatontille rakennuttamaan valkeaksi rapattuun taloon liittyy erityisinä yksityiskohtina suurehko avokuisti, ikkunapielien tehostepinnat sekä kuistin pyöreä ikkuna. Vuonna 1956 valmistuneen rakennuksen suunnitelmallat laati rakennusmestari Into Kunnas.

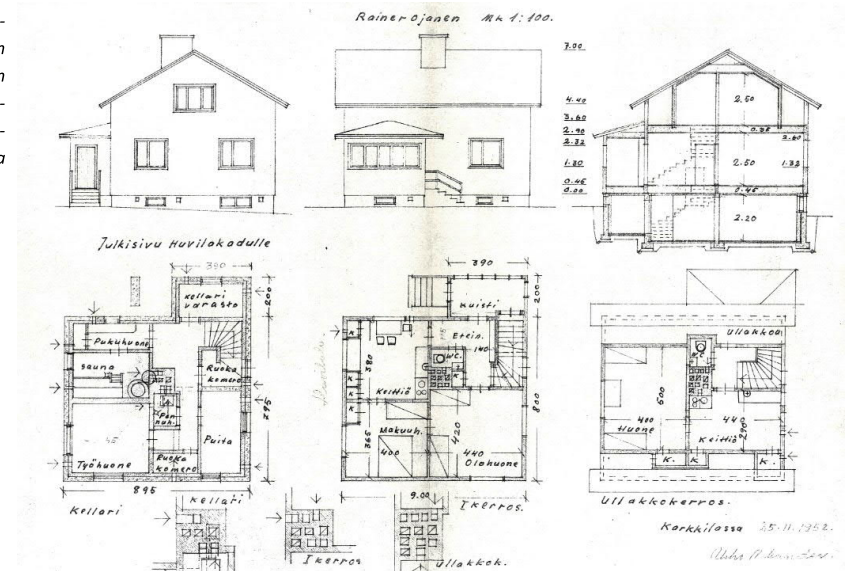
Huoltoasemanhoitaja Torsten Silva'n Huvilakatu 26:teen rakennuttaman 1955 valmistuneen talon suunnitelmat laati rakennusmestari Olavi Lahti. Rakennuksen julkisivuissa on säilynyt vanha kapea pystypaneeli ja alkuperäiset ikkunat.

Viilaaja Eino Rantasen Huvilakadulle nro 27 rakennuttaman 1947 valmistuneen pientalon suunnitelmat laati rakennusmestari Antti Lehtelä. Samoilla suunnitelmilla rakennettiin myös konekaavaaja Paavo Oksasen talo Huvilakadulla 29.

Työmies Rainer Ojosen Huvilakadulle nro 10 rakennuttaman 1955 valmistuneen pientalon suunnitelmat laati rakennusmestari Urho Nikander. Taus-talla näkyvät Huvilakatu 12 ja 14 talot.

Karjaanjoen suunnalta arviolta 1960-luvulla otettu ilmakuva Kannaksen pientaloalueen yli. Samanlaisina toistuvat tyyppitalot muodostavat yhtenäistä kaupunkikuvaa. Leveähkö katu kohtisuoraa edessä on Lehtolankatu, jonka varressa tuolloin oli avoin puistokaistale. Taustalle Helsingintien varteen on noussut kerrostaloja. Harjun takana näkyy Sudetin pientaloalue. Ilmakuva kirjasta Suojelun arkea. Valokuvaaja Alan Riikonen.

Huvilakatu,
näkömä itään.

Rajakatu

Näkömä Lehtolankadulta. Puuverhouksen ohella käytettiin jälleenrakennuskauden pientaloissa yleisesti vaaleaa ruskeanharmaata roiskerappausa. Vasemmanpuoleisessa rakennuksessa näkyy aikakauteen liittyvä nä modernina yksityiskohtana nurkkaikkuna, joka uudella tavoin avasi näkymiä ja toi valoa asuntoihin. Tonttien takaosaan rakennettiin talousrakennukset usein neljän tontin yhteisinä kokonaisuuksina. Modernin rakennustyylin vastakohtana saatettiin näissä toteuttaa perinteisiä rakennustapoja ja yksityiskohtia. Kannaksen alueilla ja mm. samanaikaisesti rakennetun Polarin alueella esiintyy erityisiä rankarakenteisia luh-taittoja.

3.5 Liike-, tuotanto- ja teollisuusrakennukset

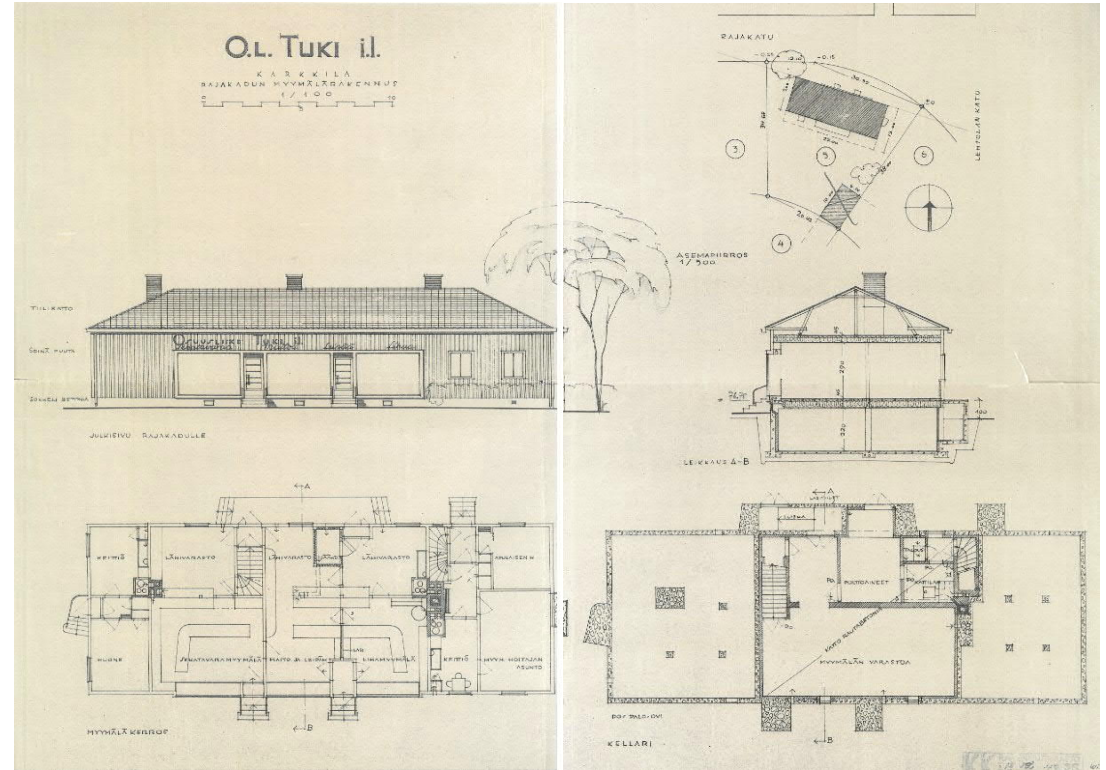
Kuvassa: Rajakadun "pikku" Tuki.

Ylemmässä kuvassa Rajakadun Tuen kauppa alkuperäisessä asussaan. Kuva Kotiseutulehden numerosta 29/2013, valokuvaaja Allan Riikonen. Alemmassa kuvassa ilmeeltään muuttunut rakennus tänä päivänä. Myymäläikkunat ja kadun puoleiset ovet on poistettu ja korvattu pienemmillä ikkunoilla.

Tuen kauppa

Högforsin työväestön vuonna 1904 perustama Osuuskunta Tuen Rajakadun sivumyymälä avattiin vuonna 1942. Alkuperäisten piirustusten mukaan rakennuksen keskiosassa oli kolme myymälää; sekatavaramyymälä, maito- ja leipämyymälä sekä lihamyymälä. Molemmissa päädyissä oli pienet asunnot, toinen näistä oli nimetty myymälänhoitajan ja -apulaisen asunnoksi. Myymälöiden varastotilat sijoituivat pihan puolelle lastaussillan yhteyteen, sekä keskiosan alle rakennettuun kellaritilaan. Itäpäätyyn ja pihalle tehtiin porraskatokset Urho Nikanderin vuonna 1947 laatimien piirustusten mukaan. Myymälätilat muutettiin Sakari Kovasen suunnitelmien mukaan vuonna 1971 päiväkotikäyttöön. Julkisivuihin ei vielä tuolloin tehty muutoksia ja päätyjen asunnot säilytettiin asuinkäytössä. Myöhemmin on koko rakennus otettu päiväkotikäyttöön. Rakennuksen ilmettä on merkittävästi muuttanut samassa yhteydessä tehdyt julkisivumuutokset, erityisesti myymäläikkunoiden ja -ovien poistaminen.

Rajakadun Tuen myymälä suunniteltiin Kulutusosuuskuntien keskusliiton rakennusosastolla (KK). 11.4.1947 päivätyistä rakennuslupapiirustuksista ilmenee rakennuksen suunniteltu alkuperäinen tilajako kolmeen erilliseen myymälätilaan ja kahteen asuntoon. Katujulkisivun suuret myymäläikkunat ja ovet, on ryhmitelty julkisivusta hieman ulkonevaksi erkkerikokonaisuudeksi.

Anita ja Kosti Aimo Rajakadun myymälässä. Kuva Karkkilan kotiseutuyhdistyksen lehti nro 21/2009.